SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2394

av Oscar Sjöstedt m.fl. (SD)

Granskning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur statsråd som åsidosatt sin tjänsteplikt effektivare kan utkrävas ansvar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statsråd och andra ska kunna föreläggas att, vid vite eller annan rättsverkan, infinna sig till konstitutionsutskottets utfrågningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda en sanningsplikt för tjänstemän som kallats till konstitutionsutskottets utfrågningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur ansvar kan utkrävas av regeringen om den agerat genom ombud, t.ex. en nationell samordnare eller ombudsman, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Regeringen styr riket och är ansvarig inför riksdagen. I detta ligger att regeringen, förutom att fatta egna beslut, kan, och skall, delegera ansvar och uppgifter. Detta är inte anmärkningsvärt i sig, men kan inte heller tillåtas fungera som en mekanism genom vilken regeringen undgår sitt ansvar inför riksdagen.

Därför bör bättre möjligheter finnas för riksdagen att utkräva ansvar av den som utövar, eller har utövat, delegerad makt men inte hållit sig inom de angivna ramar som beslutats

av riksdagen, eller på annat sätt åsidosatt hänsyn rimliga att förvänta sig av någon i den aktuella tjänsteställningen.

Vad avser ett utökat ansvarsutkrävande av statsråd är en självklar utgångspunkt att konstitutionsutskottets roll som politisk granskare upprätthålls och att formerna för granskningen inte rubbas mer än vad som är nödvändigt. Möjligheten för konstitutionsutskottet att till Högsta domstolen överlämna ett beslutat åtal för prövning skall kvarstå oförändrad. Det är däremot rimligt att konstitutionsutskottet får fler verktyg till sitt förfogande för att kunna granska statsråden och deras tjänsteutövning och i vad mån dessa har åsidosatt sin tjänsteplikt.

Utöver effekten av att statsråden förhoppningsvis fattar klokare beslut om deras handlande riskerar att underställas en grundligare granskning än den som nu sker, skulle en reformerad ordning förhoppningsvis medföra ett stävjande av den utveckling som vissa tycker sig ha sett. Nämligen att en del politiska partier alltmer verkar använda sig av KU-anmälningar för politiska nålstick. Så länge granskningen i värsta fall leder till att utskottet uttalar att en ”brist” föreligger utan någon egentlig risk för åtal eller dylikt, behöver man som anmälare inte heller känna något större ansvar för eventuella följder av sin anmälan. Konstitutionsutskottet har i viss mån tagit på sig ansvaret att städa lite i floran över okynnesanmälningar genom att helt enkelt inte granska vissa anmälningar som rör uttalanden av statsråd om det är uppenbart att dessa gjorts mer som ett politiskt uttalande och inte i rollen som statsråd. Detta är ett bra steg på vägen men inte tillräckligt.

Skulle det föreligga en verklig och betydande risk för den som anmäls blir också ansvaret för den som anmäler mer påtagligt. Härigenom skulle förmodligen såväl digniteten på inlämnade anmälningar som KU:s anseende i stort öka. Inte minst av detta ytterligare befäster behovet av enighet mellan partierna i utskottet.

Plikt att inställa sig och att tala sanning

En fråga som bör utredas inom en parlamentarisk kommitté är om konstitutionsutskottet borde kunna förelägga vite eller besluta om annan rättsverkan, såsom hämtning, för innevarande och före detta regeringsmedlemmar och andra personer som vägrar inställa sig när KU kallar till utfrågning. En sådan process skulle eventuellt kunna ske via Högsta domstolen.

Sanningsplikt

En annan fråga att utreda är den om sanningsplikt. I domstolar har den åtalade ingen skyldighet att tala sanning, eller ens att uttala sig över huvud taget. Den som tiger sig igenom huvudförhandlingen får däremot tåla om rätten sedan inte anser att denne är så trovärdig. Vittnen, däremot, har att hålla sig till sanningen. Frågan är om inte detsamma borde gälla vid konstitutionsutskottets utfrågningar. Det granskade statsrådet ska inte lyda under sanningsplikt. Men hur borde det förhålla sig med eventuella vittnen och personer i liknande ställning? Det är inte helt ovanligt att konstitutionsutskottet kallar både statssekreterare, generaldirektörer och andra tjänstemän till utfrågning. Är det rimligt att utskottet är helt utelämnad till dessa personers godtycke? Således bör utredas om dessa personer skall åläggas att tala sanning. Eventuellt skulle en sådan ordning kunna kombineras med ett minoritetsskydd där en minoritet i utskottet skulle kunna begära att den som skall utfrågas inte skall behöva svära någon ed. Det politiska ansvaret faller då rätteligen på de partier eller block vars förehavanden granskas samtidigt som uppenbart rättsvidriga och olämpliga ageranden kan få den belysning som demokratin förtjänar. En minoritet kommer sannolikt att vara mindre benägna att skydda ett statsråd som handlar grovt olämpligt eller rent av olagligt.

Tjänstemän med förordnande från regeringen

Ytterligare en angelägen fråga att utreda, förslagsvis i form av en parlamentariskt sammansatt kommitté, berör visst ansvarsutkrävande gentemot regeringen för det arbete särskilt utsedda s.k. nationella samordnare bedriver på regeringens uppdrag. Nuvarande regelverk medger endast att en regering, alternativt ett enskilt statsråd, som misstänks ha brustit i vad som åligger denne i ämbetet kan KU-anmälas samt underställas en misstroendevotering.

Denna kontrollmakt med påföljande sanktionsmöjligheter innehas då alltså av riksdagen. När motsvarande istället sker genom en av regeringen tillsatt samordnare med ett pådrivande uppdrag från regeringen saknas däremot någon tydlig ordning för att säkerställa efterlevnad av ansvar inför riksdagen. Då en tjänsteman inte kan KU-anmälas eller röstas bort i riksdagen övergår ansvarsutkrävandet till regeringen, som alltså var den part som egentligen ville få den aktuella åtgärden utförd. Här uppstår en uppenbar intressekonflikt och ett osäkert rättsläge, vilket måste utredas och klargöras.

Utan att föregripa en sådan utredning skulle en framkomlig väg kunna vara att göra den som utsett samordnaren direkt ansvarig för dennes agerande. Med en potentiell risk att själv kunna drabbas av KU-anmälningar och/eller misstroendevotum finns en klar ansvarskedja och tydliga incitament att hålla respektive samordnare under uppsikt och inte som en agent genom vilken man handlar bortom riksdagens förmåga att utkräva ansvar. Vid ett avsättande eller en avgång av statsråd skulle också av denne utsedda samordnares förordnanden automatiskt upphöra inom förslagsvis tre månader. Förordnanden som sträcker sig över regeringsombildningar, alternativt regeringsskiften, förutsätter då att ett nytt statsråd under denna tid skriftligen övertar ansvaret för av tidigare statsråd utsedda samordnare, för att dessa skall vara fortsatt giltiga. Utredningen bör överväga lämpligheten i att samordnare organiseras som egna myndigheter eller huruvida dessa, liksom till exempel statssekreterare, uteslutande bör inrymmas i Regeringskansliet.

Oscar Sjöstedt (SD)

Ludvig Aspling (SD) *Roger Hedlund (SD)*

Fredrik Lindahl (SD)